

CVATNJA

SPROVOD je prolazio kroz bijelo polje rascvalih trešanja, jednu su kitu očehnuli i položili je na pokrov. Ovdje sve mrtve stavljaju u skupni grob, tako su ga položili nad trinaestero mrtve djece, koja su otišla prije njega. Cvatna je grančica bila kao hladan poljubac njegova najboljeg djeteta.

»Kad jedan otegne, drugi se protegne«, govorahu, ali se nisu imali kamo protegnuti, jer odavna on nije otkidao čeljadi od usta. Nemilo su tako davno govorili za onu djecu koja su u pepelu pomrla od glada.

Bijaše u onome prvom ratu propala loza od žilogriza, ostalo se bez kruha te se prometalo kojekako, no on je iz Rima dobio trešnje krupne kao volujsko oko, te se polje napučilo ponovno i sad miriše šumno poput pčelinjega bruja.

Najteže mu je bilo na ovome groblju, kad mu je umro sin duhovnik, baš je imao reći prvu svetu misu. Ocu su sljepoočice trljali prošekom, uznio je ruke k nebesima i zalomio s otvorena groba: »O, Bože, šta san ti učinija!«

Bijaše mu sin mio i svetačan, otajno je na mjesecini čitao knjige, no, na mjesecini je rođaku natukao i rogačev korijen, bio je to jedini rogač u polju, pa se ta biljka zatrla po-svema, i nema je više u tugarškome kraju, baš kao što nema ni onoga koji ju je uništio.

Razdiralo ga na groblju, jerbo se već dvoje za nj žrtvovalo, u stijenama su brali travu da ga školuju, jedan je brat popuznuo niz vlažnu laticu, ogulio mošnje i umro u mukama, a sestrina je pjesma iznenada zamuknula, pa je iz gradića gledahu kako pada u ponor. U šaci joj ostala drača koju je istrгла, prihvatila se za nju i prsti se zgrčili, prepilili su draču pa je s njom otišla u grob.

Nešto mlađih pomrlo je u lugu, jeli su ugljevlje da utaže glad, pa su odmijenili svijet izbečenih očiju. Djeca koja su ostala rasuše se kojekud. Nešto je pozobao rat, nešto otrgnula tuđina. Jedina kći izgubila se u gradu, a jedini sin činio je sve kako bi se otre-sao oca, videći da više ne jede kruh svojim zubima.

Tako gaje nestalo u ovome cvatnom proljeću.

U proljeće još jedan čovjek došao je umrijeti među laticama, utroba mu se rastakala, čutio je da neće vidjeti ponovnu cvatnju. Otišao je iz sela izmala, sjećao se samo životnih izlomaka, pa kad je ovdje morao gnjiti svekolik, bijaše mu mučno i skučeno. Često je bje-žao iz postelje u bijelu pustopoljinu, ogrnut ponjavom kao pokrovom.

Ljubio je prirodu, pa je mislio da ima mjesto gdje nije teško umrijeti: to je ono prozračno vrijeme kad trepte boje zgnječenih višanja, kad su sjene pod cvijetom tople poput povojca, kad čuješ kapi kako se doje peludom, pa žute zamirišu skliznuvši u djetinjstvo. Žudio je izdahnuti lahko, kao da te među rascvalim višnjama zateče kiša, topla i tiha.

A u kući bijaše jednaka čama kao i onda, jednako se ljudi gložili, pa kakav će tek čemer biti ujesen, kad očepe kiše i nebo padne na zemlju. Zato je kisnuo na prolje-tnome daždu, upijao blijesak groljavih voda, koje su nosile latice izvan ljudskoga pogleda. Plodnice se zaprle da ih ne gnjete kiša, zriju kruništa i plodove je načela rumen, takla ih baš kao lica uzrelih djevojaka.

Pružio bi se on na vlažnu zemlju, ne bojeći se više da će mu vlaga preuzeti leđa, pu-stio da ga zasipa trešnja koja se trusila, plodići su izvrćali i bijahu mu poput zvijezda, latice se promrežale žutim žilicama kao prozirni prsti umirućih, pa tako zasut laticama, ipak je mislio kako je ovo pravo mjesto za smiren nestanak.

Ali se umire na postelji oko koje se sabiju okupljenici, i dokle kopni misao, meću ti na prsi težak šuplji križ. Dohodi ljubičasti svećenik, zamiriše mu vino u kojemu su ga okupali kad se rodio, prinosi mu zrcalo k modrim usnama, dah mu je nagrizen kao suho sjeme puno grizlica, kako će se i u njemu nakotiti potajnika. Starice zatamnjuju zrcala i mole za dušu koja bi još malo ostala u tijelu, u moždanome režnju ljubičasti svećenik zamiriše kao ljubica iz crnoga lišća.

A svi oni ljudi, koji su ga u djetinjstvu strašili, već su se raspali. Vješali su ga za noge i palili mu slamu pod glavom, svezivali ga za stoljetne dubove da ga izujedaju prčići, zapirali ga u mračnu sobu neka ispašta, govorili mu da se mete pod nogama, i što će na svijetu ovome otkidati čeljadi od usta, a baba bi ga svaku večer mjerila pedljima: »Ovliki će ti lis tribat, sučijavče!« Ronila ga za kaznu u studenu vodu, pa bi jecao poput leda koji puca.

Tako mučen kao mrav kojeg pljuskaju vodom, mislio je daje kukuljica najsavrše-nija: preobraziš se zgrčen i zapljusnut suncem nestaneš iz skučena sjećanja.

No, u ognjenici djeca muhama kidaju krilca, veći psuju trabakul prosa i u svakom prosu po tri Isukrsta, miš gricka i svi ga napeto slušaju. Prene ih tek munja koja u čađi zasvjetluca, bljesne na crnome nebu, zavonja smrt na ognjištu, čuti se i u božurcima, što naprsnu kad kap pljusne u lokvicu.

I čovjek zbilja ode sa svijeta kao kupusna korenica kad otplovi s vodom. Sjećaju se svi suhoga trsovlja, bolesnih žila koje je pljesniva patnja rastočila, ali sad ondje vjetar odiže lišće s crvenih trešanja, doje se i oni milinjem dok se plodovi doje, samo u proljeće, kad izbace bijele žile na sunce, smočeci ljutiku s kruhom, sjete se smrti u zemlji i pobusanih grobova.

Prirodnjak je preživio proljeće kao da gaje cvatnja zaliječila.

U lipanjske večeri mlačne vode nose mrtve vodencvjetove. Tri su godine u vodi rasli ukukuljeni, jednu večer izlaze, sparuju se i padaju u vodu. U starom hrastu pak, najeznica umrtvljuje crva pod korom. Sitna stvorenja znaju samo to, ali svemašan čovjek morao bi znati svoj kraj, svoju smrt, jer sva proljeća u čovječjem životu možeš izbrojiti naprste.

»Pit ću ti krv ka vino!« - »Šta si se napuvala ka žaba!« - »Kobogda ti se oči oblju-zgavile!« - osijecaju se okorno, s mržnjom i bezrazložno. I kad psovke ispavaju, vide zorom kako je hrđa ogolila šume, zaždračilo slijepo sunce, tamnina se nakupila poput trpka voća.

U zavičaj se tada vratio čovjek na koga su svi zaboravili. Zakleo se bio da će zamesti koljeno svoj obitelji, jedan mu je njihov ubio oca na pravdi Boga, prije nego ga je strije-ljao, svu ga je noć svezana držao među rascvalom brnistrom.

A odavna se trebalo zatrti sjeme njihovo, zlo je počelo kad su gladnima uzimali zemlju za polić ulja. A kad bi stado odagnali, jarcu su predvodniku na roge natakli svi-jeću, kako bi se znalo dokle su dosegнули. Jedan je predak tukao velikim ključem pognute kmetove u zaboju, dočekali su ga puškom i na ležeću ga još poklopili plo-četinom. Govorahu: »Valjalo bi iz one ostraguše saliti kalež iz kojega se prikazuje!«

Najprvo je u ljudima razbudio sjećanje: toplili su noge u pušavoj kravljoj mo-kraći, pripasali bi ploču na goli trbuh da izdrže glad, u težacima su jeli bakalar s kame-nih pločica, protrčali bi uz pečenu brašenicu, koju je njihova majka iznijela da smamljuje siromašad, štapićem je obijala kupine da gladuši ne zoblju.

No, od iznenadna prisjećanja svi su postali mekšima, kao da su pustili korijen i produbili život u vremenu.

Počela je prekonoc zima. Trešnje su blistale obrštene, kao da gole izlaze iz vode, vinogradi se još sinoć crvenili, a sad u mlazju hujio vjetar, svirao na listnim žilicama. Oblaci sukljali iz jama poput zvjerskoga daha, slazili iz planine i gnjilile boje pod njima, ne bijaše više one blistave pučine podneva, gdje je sunce tako dugo sjalo, činilo se daje ondje netko stavio golemo ogledalo.

Čovjek je toliko samotnan, da mu je sjećanje utjeha i svetinja, ono je tajno kao ptičja jaja, koja ptice napuste kad ih ljudske oči pogledaju.

Zato je sad lutao sam udišući miris triju cvjetova: cvala je pšenica, loza i maslina. Ugleda najednom raspelo, u maslini se zaplelo, narod je za križem lazio na golim ko-ljenima, bijeli je biskup hodio pred pukom, stao na stijenu sred polja, mislili su da će zakleti lizuće i plazuće, ali biskup nije gusjeni zakleo, nego ih je blagoslovio: »I vi ste stvor Božji!« I gdje je gladan puk kamenovao nadbiskupa, kad im govoraše da jedu sira ako nemaju ništa drugo, na biskupsku bjelinu hitio je gnjilu rajčicu onaj koji mu je krv očevu istočio u rascvalu brnistru. Zaklonio je biskupa svojim tijelom da očuva bje-linu. Progonio ga kako mu i oca rascvalom brnistrom, uronio je u snjetljivu pšenicu, krio se među smiljem i žutim repusima, ali kud god se uvlačio u zemlju kao potkornjak u koru zemaljsku, disalo je bezmjerje i nigdje ne bijaše kraja progonu kroz vijeke vjekova.

Burljaše voda u podzemlju tekući k moru, pjevaše glasom umrlih, bijeli mu pušci iz crljenice kazahu, koliko li je ljudi nestalo pod zemljom.

I najednom mu se učini, kako mu je ubio oca misleći da prinosi žrtvu novome vremenu, i ništavni čovjek postade patnik u srazu žute brnistre i modroga mora.

Zemlja je promrzla i koraci zvone nad podzemljem. Gusjenice su uprele svoja topla gnijezda, ulaze u bijeli upredak dlakave, a kad brižne sunce, sleprljat će u nebo otrusivši mašak sa sebe. Vode se mreškaju prije sna, i dok sanjaju led, oblomi ih šticipavac, bljesne i uvire u topli mulj. Očutiš zadivljen kako je svijet pripremljen na mrzlinu.

Ptice se prije snijega strastveno pripile uza zemlju i bezumno kljuju. Ljeta tisuću devetsto trideset i petoga, pet je snjegova palo, neki je pokojni prodao dvije vreće ptica. I čak da velimo kako ptica nema misao i nesnosnu bol, pa njezina smrt ne donosi patnju mnogima, moramo se užasnuti: čovjek uništava ljepotu kakvu ne može stvoriti. I dok ptice leže izvrnute u prognjilu strništu, još su povezane s majkom prirodom, poružne netom ih poslažu na priklad okolo ognja, tada im gule pjevala, perušaju ih uz oganj, perje topla matica uznese u nebesa, a paperje im osmude i gole onako bivaju poput djeteta koje se začimlje, truh im se nadme i prozire, crijeva im procvrlje, poslije ih raspolute i nasole, objese ih po rogastim gredama, stoje ondje poput ptica žalobnica.

Vjetar uzvije snijeg i zemlju, djeca bježe u ognjenicu, gnijezde se u toplu, ptice ostavljene pod pločom izdišu, nadimlju ploču kao da je s groba dižu, u to zjalo uvlače se bijeli vrtlozi, izlaze sa žilicama krvi koja u njima struji: to kaplju krvi s kljuna raznose vjetri.

Snijeg je sve smirio kao neki razbor, koji se javlja iznimno i s velikim značenjem.

Kako je bura prekonoc lišće sakidala, tako obnoc dolazi južina, javi se šumom i pljuštanjem otopljena snijega. Bijela, blistava sniježnica na mjesečini kao lijepa sablast udara po staklima, prene te snom o utapljanju, i tako si sretan što si navečer zatvorio prozor, pa ne moraš iz topline prknom mrdnuti, i što beskrajna voda, kakva se učini, ne može tebe pogušiti. Onda mjesec pocrni i čuje se samo klokot u žlijebu.

Prirodnjak je doživio ponovnu cvatnju. U sljublivanju ptice se rašepirile, golosjemenjače praše na vjetru, vode su nasute žutim peludom, kao da su oplodene i one, izviru i ondje gdje se ljeti pijavice speku. Pčele ulaze do dna cvjetova. Valjalo mu je saznati život, a ni sad ne zna jesu li ovi čudesni oblici slučajni, kao da je netko bacio šupljikav kamen u život, i od toga se uskipio. Zar je moguće da će se on samo u prah obratiti. A dijete će ostati od njega, imat će njegovu boju očiju, i tihu naviku da krska grančice kad govori, gazit će po zemlji u kojoj on zna s kakvom će se susljednošću rastakati, mokrit će u bijeli slap na brzici, mijesiti dlanima čovjeka od blata kad čuje priču o stvaranju: njegov će plod jednako očajno zaboraviti smrt.

Ali smrt nije zaboravila njega. Tamna je tišina oko mrtvacu, užgu lumin u ulju, kao da smrt dolazi odnekud s juga.

Opet cvjeta. Krilate mravice struje nad uzgonima, na zatku nose malena kržljivog mravca, divlja pčela zuji u mjestu, sjena je i mrlja na cvijetu, šturci nazubljene nožice zakapaju u toplu rahlinu, kad zasvijetle prve zvijezde, nakapat će pjesmu na lišće koje rosa vlaži, trave su već ocvale, ptice se gnijezde i sad su tihe, planina na se navlači mokru sjenu, još samo na crvenom nebu podrhtava cvatna grančica, kao na uvojk svira vjetar zvucima koje ljudske uši ne razabiru.

Spominju već starčevu smrt kao nešto pamtljivo, govore o rascvaloj grani koju su zaklopili u grobu, pripovijedaju: umro je u proljeće, kad su procvale trešnje koje je prvi

posadio, i tako su mu granu trešnjova cvata položili na mrtvo tijelo.

Zaboravilo se to da je njegov zbiljski kraj bila skućena samotnost. Djeca su mu hitala crne noćne leptire s mrtvačkom glavom da tuku o staklo, a stariji su znali da ne može bez duhana i svetih knjižica, jedna mu je, »Genoveva«, ostala od sina bogoslova, pa su izmišljali načine da mu to uskraćuju. To što se događa sa starcem, kojega nitko ne zaštićuje, dopalo bi svakoga tko ne jede kruh svojim zubima.

Ovako u proljeće ovo se polje jednom vjenča s kamenom, i to u suton kad je sunce ljubičasto na liticama. Ljeti se od jare planina iskrivljuje, pa se zeleno polje čini kao dragulj nekoga starog srebrnog prstena. A s jeseni trešnje venu u vinogradima koji se zacrvene kao krv, obuzima te ushićenje videći čovjeka kako sabire zadnje plodove kasnih jabuka, očaj i čuđenje daje sve to čovjek stvorio. Zimi oblaci poduše planinu, a svlažena stabla u boji hrđe dotiču se maglušine, kao da su mrke ptičurine po vršcima posjele. I opet propukne sunce, odjednom, kao da ga se netko sjetio.

A sva proljeća u čovječjem životu možeš izbrojiti naprste.

SKUČENOST

CRNO auto svrne s ceste u šumu. Vozač poznaje sve zakutke u ovome kraju, time se i dičio, a ne zna ni sam gdje bi skrio omraženo vozilo. U vojsci je izučio za vozača, i evo jedva jedvice zaposlio se u gradu, pa kako bi od sramote, u mrtvačkome autu, došao na ugovore djevojci koju je zamjerio.

Kad je ušao u kuću, zapahne ga blažen miris neke biljke. Njezini ga čekali, na jednome kraju stola bio od-grnut stolnjak, i tu stajalo vino i pečeno.

– Ovo ćemo mi po domaću blago vat - reče njezin ćaća.

Zapaše se nadaleko govorenje dok se ne očituje želja.

– Naš narod kaže blagovat, a zato šta je u silnom gladovanju, za nj bilo blago i komad kruva.

– E, jesi se ti, jadan, napatija glada? Evo kako je bilo, slušaj!

Iza Karla – - nesta para,

dođe Vrane – nesta 'rane,

dođe bre – odnese đava sve!

I njezina sestra, ponesena tom nesputanošću starijih, ushtjedne:

– Znaš kako su te zvali kad si bija malen – Lasica. Pentra si se i bija đavlometan, Bože učuvaj!

– Žlepni je – zažmiri mati i stisne zube.

– Evo ti prdeljuskü po čunci! – zvizne je otac.

Počeše srkati. Djevojka je desni lakat izbacila kao avionsko krilo, dobroz joj se oko usana skorio svjetlucav obrub. I najednom osjeti da bi mu se mogla zgaditi.

Djevojčica se, jadnica, očito zaboravila:

– Ajme, kako to, seko, jideš, prije zineš nego staviš u usta – i užela se čekajući bubotak.

Nije znao kako bi se spasio od bezrazložne mržnje i tišine. Rekao:

– Kako se ono trgovcu Škrivaniću sol ucervalo, a, dide?

– To mu pametni sin student zna.

Svi su tu priču znali i nasmijaše se odmah. Tako se uštedilo pričanje.

Ostave ih same. Kiša lije kao iz kabla, prokaplje krov i u kući zakapa, sjedinilo se sve izvana i iznutra, bijaše im lijepo kao da žive pod vodom, kiša je stakla izblistala, dahnula je po njima, usne su njezine cvjetale za prstom koji otvara dahlinu, bijahu bez nadzora, pod zakloplj enim kopcima topila se zimska mrzlina, zažudi ih poljubiti, ali oči prosinu, budne su bile i još ledene od sanjarenja.

Utrnu im se smiješak. Okolo je bio vazdaživ u lončiću, naslikana na njemu bila kobasica, na zidu obješena krpa, izvezena crveno-zelenim natpisom: »ako lažeš, laži spretno – ako ljubiš, ljubi sretno«.

Bacila vazdaživ i on se otkotrlja. Otkotrljali vazdaživ učini klap-klap dvanaest puta. Prođe neka vreća, javi se iz nje: »Bit će ala ga se!«

Rasprhne ih kao ptice koje se bližijahu na kiticama.

Unišla u ognjenicu, na gredi se njihala osušena žuč, neki je ovdje bio, udario glavom. I na tanjuru se vrtio zvrk, pao na »uzmi sve«, klonuo kao plesač komu se zavrtila svijest.

Ovi predmeti s besmislenim kretanjem kakovo ostaje od potresa, prodoše kroza nju kao sav vijek odživiljen u jednom jedinom snu. Strah je bude samu, činilo se da je sve pomrlo dotičući načadenu okolinu, samo još ona živi noseći bijelu čežnju.

Došao ćaća, izvukao prokislila zeca, uzljućena od vlage:

– Koji je danas dan!

– Sudnji.

– Ako te prodimin, bit će ti i zadnji i sudnji.

– Jedan dan u veljači, bez razlike koji, ima u Boga dana, ništa ti do smrti!

– Eto đavle državu i lovostaj, od jučerac je zabranjeno ukebat zečinu. Bude li me vidija oni špijun!

Sestra je uletjela kao bez glave, okliznula se i tresnula. Došlo joj da se nasmije, ali malena prokune: »Đavle odnesi kokošje govno!« Rastrlo se žuto, zasmrdilo, prstima ga zameljala. I zgadi joj se sestra, dođe joj da je udari nogom pod rebra.

– Seko, brzo, čuje se auto!

Izletjela, zaboravila tu skučenost, malenu voljela. Ali tišina, samo vjetar studen kao da moker papir baca u lice. Onda zabruji, zabrenča, a to bi vjetar donio šum potoka. U daljini se izdizalo Biokovo iz oblaka, okolo njega puzli oblaci, sjedinjavali se i bijeljeli, sve hladniji vjetar prudio lice. Rezao je kao nožem.

Čekajući i noć dočekala. U ognjenici se iskupili i posjedali. U lugu stara Bare kunja uz vatru. Pritakla vino u žutome vrčiću, umakala prst okušavajući stoplevinu.

U rešetu se savila mačka. Voda prosvjetluca iz zidnih rupa. U lugu se usirila vlaga.

Svaki čas zarlauče vjetar u dalekovodnim žicama, izmučilo je to naprezanje da

razluči zvuk auta.

Udare u vrata... za bijelim licem prigušen smijeh provali s kiše, i natiskaju se glave, crvene, zubate, krvave. A jedna obrazina žutom jezičinom plazila: beee, beee! Starica zacmizdrila, vrčić pukne i utrne vatru.

Unutra je bilo mračno, ćaća sikne kad ona izađe, prolomi je po leđima:

– Smucuj! skituj!

Prevrnuo livaduru s vodom po njoj, više se nisu čule kapi kako pljuskaju u podnesenu posudu.

Poslušaj tu tišinu, a vjetar tako naglo zaurla u žicama, kao da se bura prelomila o klisuru. Propuknut vjetar sledi joj prste, vlaga je svu oledi, i najednom jasno oćuti u svojem tijelu golemu promjenu neku usred zraka, tamo negdje kao da su vjetri velike ptice koje se bore, i sad je jedna pala smrtno proključana.

Rascvjeta se noć na prozoru, svanulo je iznenada, kao daje netko huknuo u stakla. U snijegu su odjednom započinjale stope, nije se vidjelo odakle su došle, noć i pustoš bile su im korijen. A dosjeti se – to je on došao noćas, postajao, i dok je gledao u prozor, napadalo snijega! I na prozorskom je pragu bilo bijela mrvelja – hitao je grudu u stakla, od meka udarca nisu zvonila. Onako ponižena zaspala čvrsto kao da je bolna.

Bacila sad ona grudu u prozor. Prosinule mu oči kroz mrzle cvjetove na staklu. Otrčaje u nedirnut snijeg. I najednom se provali bjelina, ukaže se crven cvijet usred snijega; malo ono mrtve topline u cvijetu, otopilo je snježak, njihove tanašne ljepote u iznenadnu i ćudnovatu srazu, postadoše trajna ljepota u zapamćenju: kako su se našli skupa!

– Znadeš li da vozim cviče?!

Auto je bilo puno crvenoga cvijeća, u cvijeću su žuborile ptice, otkrivši ćudnu kopnjevину. Zamiriše okolo snijeg. Uđoše u cvijeće. Topli u mirisu, ćuteći još pušak tijela, bijahu tako zanijeti da ptice doprhnuše k njima, stale im na ramena, rašepirile se strastvene, kao da banuše u proljetni osvítak. Usta im zamirišu poput cvijeta kad se otvara ujutro.

– Sve je isto: od oltara do kotara – kao mudro poče starac.

Mudraćina raspravlja, kako se može promijeniti vjera nakon smrti, pa što si sagriješio u jednoj, u drugoj ti se to prašta ili zanemaruje, i tako se od toga ima dobit.

– Jadan ne bija, jedino i moreš dobit na drugomu svitu, kad na ovomen svoga nemaš ni koliko bi maćka pripišala...

– Evo ti, a šta imaš ti, mater ti tisto misi s guzicon – domisli se jedan i zacereka, a neki supijan dometne pjesmuljak: – Skoći mala od stine do stine da ti vatra iz guzice sine!

A skupili se mladi oko ognjišta na sastanak: »iskorištavanje slobodnoga vremena«.

Vadili oni pakpapier ispod grljka pune boce za okladu, pa složno srnu na kišu, nadmećati se u snazi potežući mrdulju. Ostade s njom samo djevojćica, nenadana, kao da su onu ljudsku prašinu otrli sa skupocjenine.

Dopala opet starcima i stamicama, koji ostadoše uz oganj i zametnu govorenje o tomu, što tko voli: »E, Marta voli disati benzinu od auta na onu civ crnu ka sam đaval!«

Jurka voli tubok od mladoga sirca. Pa pričanja, kako se pokojni Tumbin napatija sa ženun, listve mu dizala kad bi pijan obnoć doša, »Ćerce moja, ulist ne bi moga u svoju kuću, muko sutrudna!« Napokon se neka umna i brižna starka njoj upravila:

– Nemoj ti, ćerce, ka ona šta se udala u grad, pa ne bilo tamo zelenila, i ona ti, dušo moja, nije mogla sviknit bez zelenila, sebe i sve drugo obojila u zeleno!

Otrčala iz vira gluparija. Došla u kuću. Doma roditelji smišljali neku proljetnu kupnju, omijerali, računali, ljutili se kako se ne ljuti nijedna živina. Spomeni im da su životinje – raskasapit će te kao životinju.

Ugleda dvije knjige u školji u zidu. Bijaše tišina u njima. Zalista ih i zavonjaju. »Prostor u kojemu se razvija duhovno biće čovjekovo drukčijih je dimenzija od onoga prostora u kojemu se razvijao u toku prošlih stoljeća.« Zaklopi knjigu ljutita, iz nje čađa puhnu kao da je nagazila gljivu puhom.

Žao joj bilo, pa joj sune sjećanje na onaj dan, kad ju je ćaća odveo k liječniku, drobonja ju za novac proglasio ludom, pa joj otac rekao: »Evo smo te oslobodili od škole, uposlit ćemo te u trikotažu!« I bolno je otrčala, otrzito, propasno, trčala rubom samoga ponora, kidao se u njoj neiživljen život... I htjede učiti sama, ali nikako nije mogla svladati povijest, njezina mašta nije više bila znatiželjna i lepršava, nego mračna i brižna, sva predljiva od čekanja i slutnje budućega.

Ukaže joj se i sad živ cvijet u snijegu. Izašla iz kuće i čekala. U oblacima prosijevnula zvijezda Večernjača, poželjela ga čekati dok se večernja zvijezda ne pretvori u Danicu. Snoćalo se iznenada i kiša je ponovno otjera u ognjenicu. Mladi još nisu počeli sastanak o slobodnom vremenu. Pritakli gnjate k vatri kao starčad. Rekla:

– Mogli bi se mi složiti i kupiti televizor, pa ljudski pogledati, a ne ovako čamiti uz oganj.

– U boga Jokina, dati pare zabadave. Ali nije vako boje uz vatru: od svetoga Luke u njidra ruke, ne vadi ji vanka do Jurjeva dank!

– Zavrite se u kukuljicu, tamo je toplo, ionako prokunjate sav život.

– Sveta Kate, k vatri gnjate. Vodokršće, ipop dršće!

Pa ti započe blaženo epsko pripovijedanje potaknuto njezinim prkošenjem.

– Obeća on njun kuću su sto prozora. Misli ona: to je ko đavla kuća u Puli. Došla... a šta, ko ova kužina, još manje...

– A vidija si ti to, aa?

– A one rupe u pločama, više od sto prozora.

Kiša zapljusne, prokaplje kroz rupe, niz komoštra se ocijedila otopljena čađa i masnoća s provišena mesa, cijedila se crnina.

– A to je bilo u Slavoniji... Imala ona stanje i ima nje, a on: prodaj ti to, imamo na čemu živit. Kad je sprćka to, a doma ono malo davno proda... s timenca je i otiša... piše on stricu da mu napiše, kako je on sredija sve, kako imaju oni. A šta – došla, ništa, pod milin Bogun ništa. U škrinji su spavali. Zaposlila se ona, bila činovnica... i više od činovnice, e, vidi on nema kruva tu, lega u Splitu u brod...

– Dodijalo mu u škrinji spavat.

– I tek u Grčkim, kad su jili, izaša: i meni! i meni!

– Pa unda?

– Pa šta. Vratili ga. Opet uteka, nju ostavija.

Srnula ocjedina u žeravu, zacmarilo, tek sad primijeti Žvaleša da je čađa prokapala

na ptičice. I ona vidi pod čerinom malene ptice raspolučene, ovjesili pjevice što su ih nalovili, i djeca i odrasli. Žvalesa se uzمامuza da spasi nalovljeno.

– Imamo sto trideset i pet tičica!

– Tri dobra obroka, ko amen!

– Rižot! I više.

– A znate li onu Bosu... onu šta malo nakrive.. nabada malo, štaš ti vidit...

– Rodi!

– Štaš ti vidit... nju privarija oni Bosanac...

– Koji!

– Muči!... Dodijalo njemu pa jun kaže, da ajmo mi malo u tvoji... A u Puli su imali stan na četvrtomu podu... nije... ne bi želija lagat... u prizemlju... Čekaj, kako je on moga iznit stvari?... Aha, njemu u njezini dodijalo, kaže on njun, da će on nazad. I sve rasproda, ode. Došla ona, a nema ništa, njanci jagle. Kažu njun suside, to je on odnija.

Kako su one njega vidile?

– Pođi pitaj! Kad štaš, evo ga nakon četiri miseca. Stekla ona, a di neće, lipa pensijica, četrdeset i dvi ijade.

– Dolaža on njun.

– Doša... e....

– Ma dolaga. Osladija i opet privarija.

– Lako ti je žensko privarit.

Dim se zakovitla od vjetra, zaškrine nešto limeno kao zbor mrtvih ptica. Pa je opet gađenje prožukne, bje-žanje od skučenosti, i oćuti jasno nepostojanost svoga raspoloženja. I sve današnje čekanje bi kao čađav talog, i nije smirena dok čeka.

– Danas petak narećeni,

tvoj, Isuse, dan mućeni,

velika je muka tvoja,

da bi s spasla duša moja.

Danas petak narećeni...

– Promini ploću!

– Mmnn... Isuse, dan mućeni,

velika je muka tvoja... Jadna se rodila, za ve se rići dobije trista dana oprosta!

– Velika si ti grišnica, ženo. Ja nadoknađijen krv, kliko vina danas popiješ, tliko krvi dobiješ – pa njezin ćaća iskoristi bogomdanu prigodu gućnit naćesrca.

Zraka sunćana briznula u ognjenicu, oćaðena promiljela kroz posuće i garež, osvijetlila grah u lopiži zemljanoj. Šarasto sjeme izgledaše kao ptićja jaja u plodovitu gnijezdu, još toplo od proležine. Reće im:

– Posijat ću sjeme u zemlju!

– Jadna se rodila, na današnjji dan radit! Mući, mući!

I shvati jasno ništavnost toga rada, paućinasta, za-prašena, koji je slućajan i neznan.

– Brzo, umire stara Bare – dotrćaše zadihano. – Pa poćoše na samrt. A starica na uzglavnici motrila, i u šutnji okupljenih i nemoći skorenih usta umiruće oćkrije smrt, kao neko zatamnjenje koje se sa svijesti proširilo i na oći, potamnilo put, a jedino nije seglo nos, pa se to više isukao.

– Slabo je – prošapnu.

– A kad će suza iz desnoga oka - upita dijete koje još nema iskustva u tomu.

Ali starica živne iznenada, zazva Boga svemogućega za ponovljenje života:

»Daj srcu momu želiš Tebe, želeći iskati, ištući najti, našavši ljubiti, ljubeći zla moja otkupiti... vladaoče moj, odvрати od mene taštinu, pameti nestanovitost, kipa razbluđenje, ust nerazabranja, očiju uzdignuće, utrobe požrstvo, poruganje od iskrnji, grije ozloglašenja, iziskivanja potaknuće, blaga želenje, mogućstva ugrabljenje, licumirstvu propast, ljubav podjamnu, obnevoljenje mlohavi, lahomstva užganje, nenavidnosti hrju, psosti smrt... Pomrsi u meni sminje nepravedno, tvrdinu, nepokoj...«

Dah prijeđe u hropac, pa ono zatamnjenje prekri i riječi.

– Ko se nada ovakvun molitvi, Bože sveti!

– To je bila stara kršćanka.

– Odminit će svit u čistoći uzdignuća – pokuša neki zazovno.

Nju začudi taj predsmrtni proplamsaj utnuća, i jasno ćutje golotu tih riječi u pustotnoj odaji, u viru znatiželjnih glava, u čudnom osjećaju da ta smrt ništa ne znači, ni u svemiru, ni na svijetu, ni u ovoj odaji, u koju su je iznijeli da stane što više okupljenika.

Napokon dočekaše posljednju suzu. Otkotrljala se kao otrglo zrno s krunice koja se proderala od duga moljenja.

Po ognjenici se slijepile perušine, pod pepelom živnula žerava, ali se brzo potmula. Na komoštrima visio bronzinić, voda bila još mlačna, i čemu ta voda. A sjeti se da je to mati navjesila za nju, i kako mater znade da ona ima mjesečnicu.

U crkvi su glave plandovale, a svrh glava svijetlile voštanice, kao da su sašli jezičci plameni na nje. Svećenik je govorio o tome, kako materija propada izim čovjeka, koji se pretvara u duh posvema. I kao što sjeme u proljeće izlazi kao klica, primjerice pšenica, kukuruz, i ostali prehrambeni artikli, tako i čovjek uskrsne u duhu. A narod je postao ravnodušan na trpnju bogočovjeka, kao i oni vojnici koji su bacali kocku za njegove halje. I svi su morali pokleknuti nekoliko puta, pa nasta oprашivanje koljena. Njoj se zgadi taj skupni pokret klečanja.

Onda im kazivaše o smrti Boga, nebesa pomrčaše, zemlja se potrese, i vode se razdvoje. I skobiše se dvije smrti, jutrošnja trošna staričina i mračna velika smrt Boga.

Je li istina da život teži nagore i da se izopačuje? Tako je samo kad se o životu misli kroza smrt. A u njoj toplina nemirna, a okolo na grobnim pločama studna proležina nestanuća. Ovako okružena smrću, uvijek okružena nepokretnošću, i može li iz ove posvemašnje skučenosti nekamo.

Evo ovdje! Na ovo tugarsko groblje kao na odmorište, kojim prijete matere djece, a nevjeste kunu svekrve. Stotine godina uvire ovdje rijeka ovih ljudi, a njihov ovozemni duh nije se još oslobodio iz mesisnih tjelesina. Koliko je kostiju moralo prognjiti, da dođe neki nezadovoljan onim što ga okružuje, i prostor, i ništavne riječi, i ocijedene ljubavi.

Zla pasivnost je obuzela pa se ne pomače. Probudiše se zvona i svi izađu ispod krova kućnoga, mati je opahnjivala lug s brašenice koju će blagosloviti.

– Izađi vanka, maždrkujo! Zvona su oglasila bilu subotu.

– Žensko na udanju i govno u sranju – dometne njezin ćaća.

A u njoj se pokret prekidao u razabranju da ničemu ne služi, da ne pripada tim zvonima koja ih potiču da izmire iz ognjenica.

– Žensko na udanju i govno u sranju – zauživa ćaća Zukan.

– Bit će ga se okusila – a mati će.

Preko dvora je neki dolazio, tapkao, udario o nešto, zatapkao, opet zveknulo, tapkao. »Koji je đava više, moga je u Beč.« Projavi se starac pa istom mjerom stane govoriti da svisnuše od nestrpljenja. Ispadne mu iz ruke ubrus i ono u njemu što se još nije pokazalo ispod riječi potpuno. Ispostavi se da nosi ilegalno na blagoslov tvrdo kuhana jaja, to mora biti tako potajice da ne bi bilo smetnji sinu, zna se radi česa. Oće oni, kako ne bi, to je izvrsna prigoda za afirmaciju iskonskih kršćana.

Njoj ta nemoć pokaže svu glupost vlastite mlohavosti. Trebala bi se ushititi i zvonima koja probuđena jegrću, u svemu iskati ono što je svijetlo.

– Ovo ćeš ti odnit na blagoslov.

A nju ponovno ubuzme mlakost i uvuče se u se.

– Govori!

A njoj se šutjelo. Pa se zgadi njima ta tromost od misli o besmislu vlastitoga kretanja. I nije im to ona jasna lijenost i pospanost uz vatru. Htjedoše je prolomiti di je sunce ne grije.

Ali zvona iz zvuka pršenja zakoračaju mrtvo. Kroza zirku vidi mrtvački križ. Pa to je ona jučerašnja staričina smrt. A oni smetnuli na mrtvicu, Bog jun da pokoj duši.

– Izili jun miši uši – morade skloniti srok djevojčica.

– Evo pisme za našu kencinu udadbenicu: Dok je žensko u majčice, mirnije je od ovčice – a kada se s mužem združi, od aršina jezik pruži...

Usnula je u posušenoj djetelini, mirisima se uspavala. Najednom rijeka prostruji vinogradima, matica kida grozdove, rumeni slap pljusnut će je po očima. Probudi se posvema. A kroz travu juri crveni mak. Zabruji nešto kao da se diže golem vjetar, a k njoj srce crni oblak, uzbrujan, uskovitlan, električni vjetar! Prozukne roj pčela kroz trešnju. Iz iskidanih latica izađe on bijel od straha, umalo ga ne satraše pčele. Još je negdje bruji. Uzbuni on provlaženi miris sjednuvši u travu. Mravi su očekivali kost pa se presijeva kao srebrna kopča na mravinjaku. Zaroni joj glavu u posušenu travu, ona osta podatno u mirisu, ne oprijevši se, pa on shvati da pušta i prolagodi je kroz djetelinu, povali u mravinjak. Mravi promilješe bedrima, obuzme je vlažina kao da pušta korijen, a bedra su propuklo sjeme koje se razmiče. Mravi zagrizoše, uzljućeni, kiseli. Zbaci ga gadljivo, imala je stvari. Satjera joj glavu u plast, slatko se gušeći u mirisu oćuti žarku pest po bedrima. Zaplakala još u djetelini, i smiri se vidjevši redove poslaganih jajašaca, i dok su mravi u strci bezumno švrljali, njihovi plodovi bijahu poslagani u redovima. Sav je uništen mravinjak ponovno započinjao život u toj jezgri sredenosti. Tiho zujne pokoja pčela i priljubi se uz tišinu rojišta.

Uniđe u crkvu kao daje vjernik kojemu će sve biti uslišeno. Mirisalo je tamjanom, pjevala se hvala uskrснуću iz smrti. Nije bilo mračnih opomena preksinoćnih, kao da su se ljudi izmirili s Bogom. I posta joj takav Bog blizak, ne pomislivši da je jedan te isti, pa shvati da su ljudi u to trodnevno uskrснуće kroza smrt, unijeli svoju najdublju misao, omeđivši vremenom nešto što se događa posvuda, i u svijesti, i u raspoloženju, i u prirodi. I duhovnik se ozaren nadahnuo, propovijedaše o misli Pascalovoj: pa kad u

ovome velikom svemiru ne bi znao svrhu postojanja, ćutio bi se tako osamljenim, kao da ga je netko u snu prenio na nepoznat otok, daleko, daleko od ljudi.

Umorna od puta nije htjela ništa okusiti. Zato poče mater:

– Da jun je u guzicu gospočke 'rane.

– Jesi li donila novine – upakostio se ćaća.

– Što će ti sad novine, nema nigdje rata.

– Ćavle te odnesi, ako san dobija lutriju!

– Proreka je meni bili miš da ću steći sriću u svojun pedesetun, ko bog smo dobili pare, velike pare.

– Grom te ošinja iz vedra neba, makni se, nađi novine u koga!

Tu pošta stiže svaki drugi dan, jer je ovo selo gdje vuk podne zvoni, a lisica poštu nosi. Tako se sami sebi izruguju. Onda novinama obićno ukrase sajave police u ognjenicama, pa ih ćitaju kad režu kruh. U ove su zamotali ribu. Proćita, zaćuđena, o Alekseju Leonovu u svemiru: »Dolje Zemlja izgleda spljoštena, a samo na obzoru vidljiva je njezina okruglina. Poda mnom crno, crno nebo. Zvijezde su svijetlile, ali ne trepere. A ni Sunce nije "zemaljsko", bez aureole je, strašno veliko, neobićna slika... Je li me to uplašilo? Ne. Ali ostati sam... Kad sam raširio ruke, ugodno sam se osjećao da letim vlastitim krilima. Ostaviš li kabinu i kreneš u smjeru nepoznate orbite, onda ćeš zauvijek odletjeti u svemir.« I osjeti jasno da negdje postoje ljudi koji ne zure, koji nisu skućeni. Samo oni mogu biti smireni. I davno su takvi ljudi nestali iz ovoga okrućja kud se ona kreće, i nalaze se tamo u jezgri divna rada. Tim će velikim radom ćovjek doći u sam svemir.

Ćanje žito, a skamenjeno nebo spusti se na zemlju, zvijezde prolaze klasjem, srcu na nju u pćelinjem roju, s klasom u ruci pada kroza svemir. Pa ona ništa ne zna o ćivotu u svemiru, crnina, hladne zvijezde ne trepere, radosno se sjeti da će sad saznati sve o svemiru, tako su samotne ove zvijezde, i ona je jedna od njih, pada kroza svemir, kud izgori, vidjet će je sa Zemlje, hoće li znati oni da je nestala, ono će strašilo u žitu lagati kako je umrla ćanjući, nije mrtva, neka je ne zaborave, zazvala bi ljude, a gdje su ljudi, tamo su prema suncu, sunca nema, ohladilo se u ovoj mrzlini. Eno Leonova, maše joj iz svemirskoga broda, tješ i je: »Netom pojuriš svjetlosnom brzinom, postat ćeš besmrtna«, i nije vjerovala da ćovjek moće biti besmrtan kud joj je govorio to don Duje, kako je sad radosna, poći će zauvijek u svemir, kao zvijezde koje sustižu. I brznu svemirom kao ona sunćana zraka koja ju je probudila.

Starka je nešto traćila, zavirivala, govorila sa sobom: kud se zaturija. Zatureno je, dobro znade, stavila ga je na kutiju žigica. Tko je dira! Lako to, ali da se zagubila poćem igla. Zaturija se naprstak!

Djeca se plazala po podu, zirkala kroz rupice na daskama, neko dijete razbilo muzinu, samo da se okoristi dinarima, rasuše se kao potrkusći. Zaturio se naprstak.

A Matusan došao zarana s boćicom maslinova ulja u žepu, popit će ulje i tako moće u se saliti i mješinu vina. Ulje popliva svrh vina i ne vjetri se alkohol u mozak.

Sve se od jutra pripravljalo k tome vrhuncu ljubavi u sedmome svetom sakramentu, govorile su joj žene o sedam potoćića pod brdom Kalvarijom, i kako će se praviti noćas stidna, i nemoj mu pustiti odma. A djeca se uzbućila: je njuferica ko i moja mater!

I lako je u ovim skućenim prostorima ponoviti stoljetni obred, tako su i riječi poznate, skućene smislovima: stopro ženila na svit, palo slime na time.

Crno mrtvačko auto zađe za ogradni zid od vinograda. Ne zna gdje bi zaturio omraženo vozilo, koje ga je opet dopalo da bi kako-tako ostao u gradu, kud bi od sramote ovako došao na vlastitu svadbu.

Loze su prolitale i na pupovima iznijele grozdiće. Na trešnji je obješena torba, i na lozi presumičena bijela košulja. Negdje je zacijelo i čovjek. A nema ga! Što je čovjeku, zemlja se već osušila za njime, a samo se crveni svježa proležina, kao da ga je obuzela i isisala, pa i čovjek postao zemlja.

– Ote s Bogom kićeni svatovi,
zarana nam nevu dovedite,
na čelu joj sunce donesite,
i suviše tri vinca rumena:
prvi vinac časti i poštenja,
drugi vinac uma i razuma,
treći vinac divojačkog stida...

– Dobro jutro, judi! – reče prvinac. – Rečeno nam je da imade ovdi ništo našega blaga pa došli tražit.

– A bi li, prijateju, ti pozna to tvoje blago?

– Bi, kako ne bi, to mije najdraže.

– Dobro, pobogu, da se u tuđe ne utvoriš, pazi dobro.

Mladenac koji prvi utrne svijecu, umrijet će kašnje od drugoga. Preko praga kućnoga neva prenese nakonče. Blagoslov... od rose nebeske i tustine zemaljske, budi rodna i porodna, budi časna i poštena, Bog ti bija u pomoći i u dnevnu i u noći, svaka ti stopa cvićen cvala.

Osuću se svaća niza stol jedno do drugoga. Zdrav prvinče! – nazdravljaju ovim redom, pa barjaktara, kuma, staroga svata, divera. Za stolom se nadjenu imena: domaćin – lončina; mladoženja – ogorija; kuvar je začina. Kad se popije vino, viču: Utrnit će se veral, nalijte ga!

U oblačnoj vrtložini sijevne, svjetlo se oblomi zemljom, opržit će ljude. Zakrijesilo se vino u njihovim očima.

Zapuhnuo je u uho vlažnim dahom, salije joj ledenu vodu među dojke u njedra, da se ne uspali prije vrimena. »Poštenje je od pupka navíše,« neki zadahće. Prodoše je trnci, zadrhturi sva od studeni i skupi se kao dijete koje će tući. Munja negdje zujne, velika se osa strmoglavila, još drhti zuka u žicama. Otrgne s pijanih lica toplinu od vina, kao da si kožu oderao, uđe u njih strah od veličine prostora za koji ne hajahu. Kad bi nebo kako bilo njihov kućni svodić, pod koji bi objesili svjetiljku i vinca.

– Kamo je ona otišla?

– Bit će se išla popišat, već jun zija!... Oj, bit će ve-če-ras aj-me njojji!

A nebo zazveketalo kao skršeno ogledalo, golema ih nesreća čeka. Više ne mogu bljuvati riječi, kao što vino i meso povraćaju.

– Kamo je otišla!

U navrloj nebeskoj krvi svjetluca užarena munja kao da se otvorila rana do kosti. Zasvijetli nešto na zemlji. U strastvenoj mrklini čekaju munju.

Novci! Utekla je s novcima. Zašto?

Jabuka! Poispadali novci što se u jabuci preko kuće hitaju.

– Zašto se bacaju? – pita neki.

– Muči sad! Traži nju! – odvrćaju.

– Je li te boljelo? – upita je raznježen. – A nije je moglo boljeti, jer joj je okružio dlane oko očiju.

Na bijelome staklu mrtvačkoga auta potekoše zaostale kapi, za njima se kao na okupanu puteljku svijali borovi. Gusto zelenilo bilo je tako blizu da je smirenje poraslo njezino golo tijelo.

Donese joj i sparene skakavce, obamrle od sladostrašća i rosine, i reče da ima i mrtvih ptica, koje su noćas udarile u žice.

Sunce bezglasno osvijetli borove, pušilo se iz svake iglice, a u bijelom se upretku čudnovato krijesilo.

Podoš se slikati da pošalju slike iz grada. Fotograf je imao duge zaliske, govorio je neobične riječi: enfase, ansemblej. Kad je došla po slike, fotograf ju uvede u tamnu komoru, pokaže joj fotografiju gole žene: »A možeš i ti...« – »Slikala sam se već.« – »A možeš...« A ona dohvati posudu punu kiseline, ima ih pet za fiksir, nekoliko kapi kapne na nečiju fotografiju, izgrize lice kao desetgodišnja bolest, pa se razidoše smireni.

A on je sve više govorio o smrti. Reče mu jednom razdražena: Ti kao grobljanski crvi uklanjaš smrad živima. – A što umiješ ti, što umiješ osim guzanja. – Ove smradne riječi sjete je djetinjstva, jadnoga svog tijela koje nije ništa naučilo. I odnese povećati slike svojih roditelja, kako bi ih mogla mrziti u prirodnoj veličini.

Fotograf je htio da bude gola kao od majke rođena: »Možeš dobro zaraditi, imaš ljepo golo tijelo.« Najprije se nečkala. Mati se nije u životu makla dalje ognjenice, otac je imao velika žvalava usta, sav je život mljeo gluposti. I njoj su dali jedino ovo jadro golo tijelo.

A fotograf se bavio pornografijom.

To jutro dijete je u njoj otrzito zagreblo prstićem. Sjetila se djece koja su presađivala cvjetice, djeteta s velikim cipelama, mlade časne sestre. I to je dijete, promisli. U stan je uletjela ptica. Lovili su je dugo, a onda on ptici zakovine vratom. Onako kao nekada, s istom tupošću, kao da se nije oslobodila skučena djetinjstva:

– Ti si zakrčljali čovik!

Lutao je za njom cijelo popodne, a onda je u izlogu ugledao njihovu vjenčanu sliku. Unutra nije bilo nikoga, sa svih zidova zurila su lica ravno preda se poput obrazina. Uniđe u mračnu komoru. U njoj je njezino tijelo blistalo pod sjajnim svjetlom, bez sjena, kao da je dijete obasjano u utrobi. Zarine joj nož među dojke, i dugo nije navrlo ni kapi krvi.

Tako je crno mrtvačko auto prvi put ušlo u selo.

Po svu noć čuva se mrtvac u kući, nekad su miši grizli studne mrtvačke uši. Vrata se drže otvorena, a svijetla gori dan i noć. Kad se objutri, donesu kapsila, dođe pop s

križem i oškropi mrtvaca, metnu ga u kapsila i ponesu četiri jača čovjeka na ramenima. Tada se rasplače malo i veliko, ženske lomu rukama i naviju na sav glas:

Dvori su mi potamnili,
sunce mi je pomrčalo,
kad mi nije, ćerce, tebe,
moj oglede, moj poglede,
moj veseli razgovore,
kuda si mi odletila,
moja bila golubice,
majku tužnu ucivilila!

I majka je od tuge u nesvijest pala.

Ne dadu da pas ili mačka prođe ispod mrtvoga, kažu da će biti vukodlak. Učitaju da ne valja za mrtvacem kuću pomesti, jer bi domalo mogao za njime i drugi. Nesretno je ako se mrtvac pronese kroz ovce, zato ih pastiri gone s puta. Postavi se lijes nasred crkve, žalbenice prestanu plakati, reče se mrtvački oficij, udijeli odrješenje, a ukućani stoje uz mrtvaca podvijenih ruku i naslonjeni glavom na kapsil.

Otac je od žalosti tukao glavom o lijes.

Odigne se ploča s groba, pop poškropi i reče molitvu za one mrtve koji su uko-pani pod onom pločom, izvadi se mrtvac iz kapsila, jedan čovjek siđe u grob, primi mrtvoga na ruke, drugi mu ga ozgor spuštaju, polože ga dužimice kao da spava, glavom na zapad da se lakše pridigne na sudnji dan, zlamenuju ga mrtvom rukom, poškrope vodom, zatvore grob i ploču omažu vapnom. Kad se zaklopi ploča, reknu svi: »Bog ti dâ pokoj vični!« i upute se kući.

TMINE

SJETILA se nećijih rječetina: »U kući nemate zrcala ka da ste časne sestre.« Izvukla ga iz zavežljaja i u njemu se gledala.

Kositreno raspelo zaiskrilo se maglenim kapljama, polako se primaknula crnina iz klanca, rascvale trešnj e nisu više bile prozirne, magla ih oprljila poput vruća daha prije ljubljenja, kao na kraju svijeta gledala je u iskopnjelu daljinu.

Spravila je ogledalce za odlazak. Sjetila se iznenada, dobro je da je umro slaboumni brat, tako su je mnoge kazne odmijenile i nisu joj ronili glavu pod vodu. Znao bi se raskriviti da ga nije mogla utišati dok ne presahne iznutra. Majka bi je ovako kažnjavala:

»Poljubi brata u bolu!«

»Klekni prid bratom!«

»Sklopi ruke i govori: neću više!«

»Tri puta udri čelom o tlo!«

Otići će u samoću i bit će bez zlih misli, kao da je dušu isprala u kamilici, kad se sve boje oporavljaju u žutilu.

U ognjenicu se natiskala dječurlija.

Stali oko puža i gledaju kako plazi, modri im se krv iza prignuta uha, puž pipa roščićem mekotu u sljepilu svijeta, zamiriše mu pjena po kadulji koja ga je othranila, dječurlija pužu odštipnu roščić, ljuta razagna djecu i izletješe trkom, na staklu je bilo napisano prstom: kiša, miša, iša...

Mati je u lukotucu tučala luk. Počela:

– Sve će trišnje magla prožderaat!... Mogli smo lipe pare namać, pokrepat ćemo od gladaaa!

– Njega nema!

– Doće on prije ili kašnje, a trišnje odoše zauvik.

– Otići ću i ja zauvik!

– Otići ćeš ti u đavla, stoj tu i ne ronjaj!

U čašici bijahu bile ciklame, neki je vratio uzajam ulja, istresli su ciklame i razgazili.

– Zašto ste ciklame rasuli?

– Misli ti na to spišavoga cvića, a šta ćemo jist svu godinu. Trišnje su propale.

– Kobogda sve posale!

– Imaš li srca ostavit mater. I oćeš li poč u kurbače!

– Iđen u švore, u časne sestre, eto!

I samoj se to učini iznenada lijepo, otići će tamo, osvetiti se svima tom samoćom.

Magla uspuzla uz litice kao djeca uz očemparan vrat matere koju otac tuče, gledaju poslije kako se mati kipiću Srca Isusova moli, čekajuć sav život ne bi li se na staklima Gospe objavila. I valja njoj otići u taj svijet gdje bi oslikana stakla u magli bila puna čudesnih objavljenja.

Iz magle iskrasne djed i zamaše s četiri hiljadarke:

– Evo odsad četiri ijade misečno za vas dvi, to ćete za moj greb i za pokop. Nisan ja zaboravija, nevisto, tvoju zloću, kako si ti meni zaključavala i kako si se ti jašala s jarcima poslin pokojnoga, ali, eto.

– Opet si, stara gubo, govoriya, da ti je sin za sriću poginija, imaš na nj deset ijada. Pijani lulašu, linguzu!

– Ali je veljača, je se uspalila. A, ženo, ja san na smrt svoju počeja mislit. Greb mi se vodurinun nalija, izlija san vodu i popravlja zidić. Ti, mala, imaš čupat kostrič, da se ne zakopiti, i pazit da ne bi tovar pasa na grebu. Ne pušćajte tovara na moj greb!

– Dovest ću prašca da ti izruje kosti iz zemlje!

– Za koga san ja ovo steka. A, ti, kujo! Steka ovu kuću, nasadija trišnje, krčija, ora, kopa... šta sve nisan radija. Za koga san se ja mučija?

Mati se uscirikala što je staroga ražestila.

Neki donese grančicu trešnjova cvata, došao pitati starca, hoće li iz ovih cvjetova biti plodova?

Lattice se smežurala poput lica žene kojoj dijete zavrće očima, niotkud vjetrena ćuha da raznese prah s pčelinjih vrećica, nema nabreklih košnica da probude ratara u pučini podneva, vjetri izvjetrili i tišina je kao u svirali koja leži napljuvana.

– Sinko – mudro će djed – samo ako tmina ne poguši crviće u cvitu...

Otišla je u maglu. Ali se ne može nestati u posvemašnjem bjelilu, biljke sveudilj iskopnjuju neumoljive kao južina. I ne zna ona ni hoće li cvijet biti oploden, slute svi da će magla uništiti plodove, a ne znaju sami kako se trešnje začimlju.

»Stvoru se kako se stvori i luk samotvorac, e!« okosila se mati na nju kad je htjela saznati tu tajnu. »Kako san i ja tebe začela po zapovidi Božjoj!«

Pče se slijepile po vlažnim cvjetovima, otešćale kružile oko naslućenih zraka, gledala je k tome suncu koje ih doziva kroz maglu, poželi ljubav i ljepotu, a u procvatu glogu leprljala lastavica, mučila se u proljetnim tminama, krilima tukla po trnju.

Vrne se doma. Ogledalce se orosilo i navirali u nj odrazi kao voda puna boja u

djetinju stopu. Svukla se gola. I kako noć muti mliječnu srčiku, koju je pregrizla koza pasući u suton, tako se boja šipkovih cvjetova na njezinoj koži pušila. Uzme u ruke bijelu svijeću. Mati otpre vrata, zateče kćer golu kao od majke rođenu, topao rubac od projarena ognjišta sjeti majku kako je tako dolazila s vrućim pelenama, toplila ih na ognjištu, povijala je kćer kao gusjenicu u upredak. Zgrčila se stidljiva.

– Budo, ja san te rodila, i ko te povija?

U otrusenu lugu s prignutih majčinih sjedina, oćuti davno kapanje ulja koje joj blaži ranu, majčinu dojku poduprtu rukom, kako je već na vratima osinula, sjeti se modrih nećijih očiju kroz rupe na lišću, duga popodnevena snivanja u rascvalome vinogradu.

Djed im bijaše veseo od duhana i vina, i zato će zpijevati plač Gospin. Nekakav je kasni Uskrs, a na žarulji se nakupila čađa, pa su slova žuta. »Vidi ti spuža!« ostavi knjigu i zapuše u pjenu koja se kuha. Zasoli vodu da istegne jaminu, pa se zrnca nazru u vrelu viru, poput mladih grnjoša, koji oko puža lepršahu pod liticom. Puž svio spečeno plazalo, kao da mu je grom udario u rosu koja ga je izmamila, starac zagriže puževo salo i smrdljiva mu usta zamirišu kaduljom. Sjeti se ljubljenja u špiljskome kapanju, pastirice što podvlači gole noge pod crvenu podsuknju, ledena daha iz zida od dažda, traži ona njegovu ruku da je utopli dlanovima, držao ju puno manje nego lulu u ručetinama.

Žeravu pogašenu vinom čuvaju u dupljama, zato im u ognjenici ne treba raspela, grede ocrnio i oglodao plamen, oresale se paučinom s ulovljenim muhamama.

Prkosila:

– Kakve su ovo grede, čambrunjave?

– Borove, zato su pune čambruna!

– Protiv oluje se zvoni, bacaju komoštra, iznosi Gospina slika, a zašto ničim ne gonite maglu?... Ne dođe li, otići ću!

– Ali, ćerce, odlazi se samo kod trgovaca vinom ili za najmenicu u dobru obitej!

– Ja ću u samostan. Bila me volja. I moga bi znat, više nema trgovaca vinom.

– E, mladice, ne odrekne se tako lako čovik prirodnoga. Skončat ćeš u samoći!

– Lipo pođi na sezonu, pa se vrati doma – slatko će majka.

I oćuti se kukavna, ne zna ni svrhu cvijeta, a kamoli svrhu svoga života. Ali, na jednom dim zakolje u očima, zalupi daska na otvoru, vjetar uniđe u kuću. Izletješe na vrata, a magla se raskrila, zasja nebo sa zvijezdama. I vidi ona mjesec kroz rupicu, kao zlatnik u čađi svjetluca.

I učini joj se da i oni ćute tu skućenost, bunili se u mladim danima, ali ne znajući na koga, smirili se i iživljavali na predmetima, tukli živinu ili se iskaljivali u ozubu. Pripovijedala:

– Prikinili su struju staroj Ivanici, plaćala je trista pedeset i šest dinara, izgori dva kilovata, a pljuje na inkasatora.

– A šta će njun struja, ona i njezin Marko legnu poput kokoša, ali čitaju.

Mislila: kako bi strahovito bilo sav svoj život ovisiti o tami, o magli, i biti nemoćan kao cvijet u jednom proljeću ocvjetao uzalud.

Crna kuna s bijelim poprsjem spava na kiti ciklama, otjera kunu, ali ciklame su mrkaste i ne mirišu, kune su tu sve zavonjale, otići će među rascvale trešnje s košnicama, prijeći potok, uvijek je bio potok pod onim trešnjama, samo nije bilo onih ulišta. Došla k potoku, a voda je sva bijela, valjda je nasuta laticama. No, zaleđen je to potok, strah ju pregaziti vodu, kako može biti led pod laticama. Hitit će prsten, vidjeti puca li

led, prsten se zakotrlja, kako se kotrlja niz potok, pretvori se u mlinski kamen, dolje se djeca igraju, skližu se na ledu, ubit će ih prsten. Viče djeci... budi se i čudi se: zašto se nje nije kuna preplašila - zato jer je bila obučena u crno s bijelim poprsjem kao i kuna. Bila je časna sestra. I poželi da još sanja... Našla se pod trešnjama, gazi zelenom travom, trava je nasuta žutim prahom – neviđene boje! – i posuta je sva mrtvim pčelama. Eto neke crne žene, pokojna je to baba, prsti joj se osušili i prsten joj prevelik, ispast će joj s prsta, prijeti joj košću: »Zašto si gola? Ali ćeš se rodit opet?« Baba joj veli da se ne boji mrtvih pčela, ionako mora s njome, jer je već devedeset i tri godine pod ovim trešnjama. Mine ju strah jer ima još sedam godina života. I baba učini rukom neki znak, posivi sve, i cvijeće, i pčele, i trava. Boji se sivila u koje ju vuče baba, ali mora, baba je uhvatila za prsten, opire se ona i izvuče se prst iz prstena, babi je utekla, baba joj prijeto izdaleka, a prsten onaj postao naprstak, i najednom šije ona sebi svilenu opravu, brzo mora sašiti vjenčanu haljinu, a nitko ne zna, da je ona nekoć imala preko devedeset godina, ne bi smjela biti mladenka, ali joj ispade naprstak, a pod njim je prst otančan, sami kostur, zovnu je nekim tuđim imenom, i evo nose žene bez glave djevičansku krunu, među joj na tjeme, ona skriva ruke u njedra, a muškarci bez glave nose crni križ, polože ga na njezine ruke, misle da ih je prekrizila. Guši se od teška križa...

Bila je topla kao pušak.

Zna se, ondje gdje je glava od kuće zaderala stol blambujajuć nogom, stvorila se prolizotina. Zgadi joj se ta noga kućne glave koja dere nogu od stola. Uvukla se u se i žlicu ostavila.

Djed pucne svojom žlicom i poče okolišno:

–Mogla bi su dva srca izist i robu oko sebe.

A mati mazne žlicom malenoga po člancima, nadušio se na zdjelu dok stariji raspravljaju. Onda mati doda svoju:

–Bolje bi bilo da san rodila kudilju osnove pa zaplela bičvu...

Ali djed žurno prikupi ukućane na berbu.

Vjetar blažen od lomljenja ježuri joj bradavice na dojkama, božja ovčica kriluca joj kroz odjeću, oćuti zrelinu u kukcu što skupljenih nožica drhti nakon parenja.

Mati se prene kad joj se trešnje izažmu pod stopalima, crvena ždrijela gleda munju koja se spušta s neba, poput ptice zabrinute za ptiće u nenatkritu gnijezdu.

Ovila je ona vijenac crvenih trešanja.

– Otkad ga je podnjušila, samo se resi – mati pronjunjorila.

Oblomi se u njoj radost od visina, od topla vjetra što joj struji kroz grudi kad se napinje za granama, i zasuzi sve okolo kao u protrljanu oku, vrati se muka one zdjele oko koje se koškaju, jagme se i zlude je znajući kako je krhka. Lišće pokri sjena, trešnje se zamodre, zatamne se zlosutno, oči se zakrijese, nemir pričepi, oblačine sunce progutaju.

Zašušti kiša, šutke promakoše u kuće, bez psovke, bojeći se da ih nešto ne prolomi iz sklopljenih prostora.

Prostirala bijel stolnjak, zveknula staklenim vrčem. Zdjelu hitila. Pomećala tanjure od porculana. Neka oćute kako svatko pripada sebi samomu. Tako je teže podnositi bol, ali je svjetlije poštivanje drugoga. Metne čaše.

–Pit ćemo iz jedne, ali smo otrovni – rekoše uglas stari i stara.

A Šimija se ogledava u staklenome trbuhu na vrču, glava mu se istanjila poput vretena, uzvrckao se i stao zvrjiti: zrr-rr-zrr-rr...

Iznijela na stol svu stakleninu, koju je donijela iz grada, skupljala ju za udaju, pa kad ju je ostavio i otišao, vratila se tu i začamila, poslušno trpeći poruge, da plod svoje utrobe donese na svijet.

– Zrr-rr-zrr-rr – nesnosno je maleni glumio vreteno. Stanu svoje glave uspoređivati sa živinskim, beljiti se u staklenome vrču, kesiti zube i bosti se s tim glavama. Najednom krvavi mlazovi oboje stakleninu, zaklopi mati oči, a negdje u blizini zaori grom. Dugo su tutnjili oni prostori u kojima se sunce ugušilo.

–Sklopi oči, oči mamu munju! – mati se najala.

Sklopi oči, da blagom tamom prekrije dijete u sebi, a munja ozari kositreno raspelo sa žutom umjetnom ružom. Maleni kutri u ugliču. Mati klekla i stala glasno plakati da čuje Bog. A djed zinuo slušajući potmulu huku. Najednom po krovu potrči raspomamljeno zrnevlje. Uto i zazvone.

–Ruke in otpale, šta nisu prija zazvonili! – mati ne izdrža.

Krupa saspe po staklu kao daje u mrkloj noći zalutalo jato bijelih ptica. I u tu tminu neki baci komoštra, zveknuše verige o izbijeljen kamen, vjetar skrši granu i kiša srne u srčiku, onda iznesu Gospinu sliku:

–Bože, ne tuci po Bogorodici! – a kad s bijelom krupom naplove stučene trešnje, hite sliku na tuču i uzviknu: – Udri, udri, jarče Bože!

Zavrtloži se svjetlo nebesko, rastupe se oni gluhi prostori, sunce zamlaza i zatreperi u ocjedinama, zakrijese se hrpe smlaćenih plodova, plodovi krvaviji od raskidanih usana naplove im pod kućni prag, željni su huknuli u njih i protrljati im ocaklinu, maleni mljasne ubijeni plod, stiskaju mu vrat da ispljune, djed traži rakiju da se napije, psuje kako je nestala rakija, sjeća se kostreti kojom ga je mati trljala, zbori o upali plućiju, od koje se umire s bijelim povezom na čelu.

Smrkne se do zemlje, sjedini se sve, sa svih strana bukne svjetlo, oslijepe od svjetla. Zapucketa i zazvecka.

–Šta će to sirotinji? – djed pobaca stakleninu na oluju. Pokuša mu ona oteti stečevinu, zgadi joj se ova živinska mržnja. Djed jedva dočeka nekoga maznuti od srca, mlatne ju preslicom, ali je vuna umekšala udarac, otrgne sa zida kositreno raspelo, pa je zvizne po zapešćima kojima se opirala. Najveći je užitak iskaliti se na onome tko se ne pušta, zato se prepusti posvema, ali je propara bol kao da u ovaj tamni svijet dolazi čovjek. U sukrovici jadoće i mraka sva se bol čežnje za ljepotom oblomila u njezinu poniženom tijelu, skupila se na usnama i kriknula.

–Dite ćeš ubit u njoj! – rikne majka.

Djed se uhvati za glavu, prekriži se onim križem, ne znajući što bi sa sobom.

Rodila je nedonošče, s mukom je izašlo na svijet, kao da će u njemu živjeti.

Djed reče da mu sasijeku pupak, ostane li živo, bit će junačno.

Dočim nije od sebe pustilo prvi plač, znali su odmah da će se utnuti kao ugarak. I da speru s njega istočni grijeh, da ne bi moralo u vječne tmine čistilišta, dadoše mu potrebni krst:

–U ime Oca i Sina i Duha Svetoga...

I tako tri puta. Neki dometne: »Amen!« Odmah mu pripazivali:

–Ne kaže se amen, mučat će!

Čekaše ona da udahne krikom, nadojeno mlijekom da usne s muhom na skorenoj usni, da se budi usprenuto vodaričinom sjenom, da bijele prste mrči još toplim ug-

ljevljem.

Ali, u onoj vodi još mlačnoj i zaiskrenoj od sluzi maternice, prali su sad mrtvo tijelo, kao da je život samo neka brižnost među dvjema čistoćama.

Dijete su zamotali u nešto bijelo, iskopali grobić u čimatorju, da barem bude posvećeno mjesto na kojemu će vječno ostati. Vlažna je zemlja pahnula mirisom, iako su plodovi uništeni, iz nje će se život obnoviti.

Obnoć su ono mjesto zasuli piljcima da trava ne proraste i da ne bi živina pasla na grobu. Najednom ondje zasjalo. U krijesnici na mjesečini sjete se svi svojih djetinjstava.

